

واحد یادگیری ۶

شایستگی بافت حاجیم ساده

آیا مواد اولیه تولید حاجیم را می‌شناسید؟ انواع حاجیم و روش‌های بافت آن کدام‌اند؟ چه کاربردهایی برای حاجیم سراغ دارید؟ آیا با فنون طرح‌اندازی انواع حاجیم‌ها آشنا هستید؟ آیا می‌دانستید حاجیم‌ها بدون الگو و نقشه بافته می‌شده‌اند؟ و یا می‌دانید برای بافت حاجیم می‌شود نقشه بافت طراحی کرد؟ برای بافت حاجیم ساده چه فرایندی طی می‌شود؟

در این فصل با چگونگی بافت حاجیم ساده آشنا می‌شویم. با این توضیح که چله‌کشی در بافت حاجیم، اهمیت اساسی دارد. برای چله‌کشی باید نخ مناسب تهیه شود. در این فصل از کتاب، مراحل بافت حاجیم ساده و شایستگی‌های فنی و غیر فنی آن را در هنگام بافت فرا خواهید گرفت.

شما در این فصل از کتاب:

- با وظایف و کارهای شغل «بافنده حاجیم ساده»، به شکل عملی آشنا خواهید شد.
- توان طرح ریزی حاجیم را کسب خواهید کرد.
- مهارت بافت حاجیم ساده را فرا خواهید گرفت.
- شایستگی آن را پیدا خواهید کرد که برای بافت و تولید حاجیم، طراحی نمایید و نقشه ترسیم کنید.

استاندارد عملکرد

پودکشی و نقش‌اندازی حاجیم بر اساس نقشه و جداسازی و دوخت آنها به یکدیگر

دو اصطلاح «ساده‌بافی» و «بافت ساده»، ضمن متفاوت بودن شان در دنیای دست‌بافته‌ها، همواره با یکدیگر مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. به یاد داشته باشیم که در ساده‌بافی‌ها (قالي، حاجیم، گلیم، پارچه و ...) ممکن است بافت پیچیده‌ای به کار رود. کارکرد پود در حاجیم ساده چیست؟ تفاوت عملکرد پود در حاجیم با گلیم چیست؟ شکل‌گیری طرح و نقش در حاجیم چگونه است؟

حاجیم ساده

ابزار و تجهیزات مورد نیاز

برای بافت حاجیم ساده لازم است کارگاه بافت به تجهیزاتی که در فصل قبل گفته شد، مجّهز شود. علاوه بر موارد پیش گفته، تجهیزاتی که در زیر می‌بینید برای بافت حاجیم به کار می‌آیند.

شکل ۱۱-نخ بافت

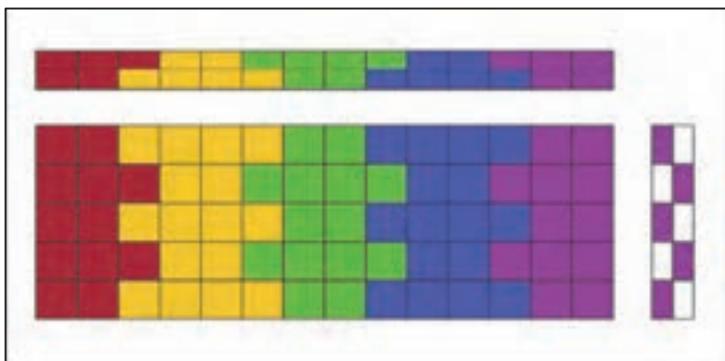
شکل ۱۰-کرکیت

تاب زیاد نخ در چله‌کشی موجب استحکام نخ و مقاومت در برابر پارگی می‌شود هر چند تاب بیش از حد نیز اشکالاتی به وجود می‌آورد.

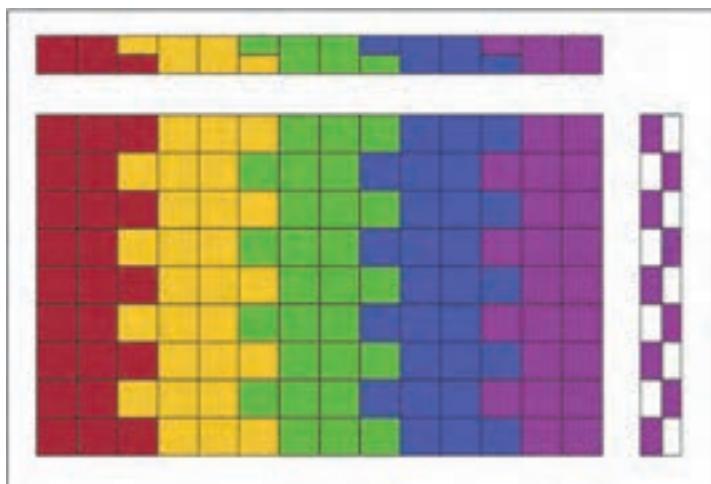
طرح ریزی الگو (نقشه)

با توجه به الگوی دندان‌موشی، که در فصل قبل گفته شد، نقشهٔ کامل طرح را می‌توان اجرا کرد. واحد طرح در این الگو، مستطیل عمودی و برابر نصف یک خانهٔ شطرنجی است. این واحد شامل دو نخ تار و یک پود است. برای اجرای طرح و تهیهٔ نقشه، هر واحد کاغذ نقشهٔ گویای دو واحد از بافت است.

الگوی شمارهٔ ۱:

الگوی شمارهٔ ۲:

رنگ‌آمیزی نقشه

رنگ و همنشینی رنگ‌ها در دست‌بافته‌ها اولین عاملی است که دیده می‌شود و مورد توجه و ارزیابی قرار می‌گیرد. در منابع علمی که راجع به رنگ، تضاد رنگی، هماهنگی رنگ‌ها و همنشینی آنها مطالب مفیدی وجود دارد که اجمالاً مبانی رنگ دانسته می‌شوند. دست‌بافته‌هایی نظیر جاجیم دارای مبانی رنگ مختص به خود هستند. با ملاحظه و بررسی تعدادی جاجیم می‌توان به نوع همنشینی رنگ در این دست‌بافته، به تفکیک منطقهٔ بافت آن، پی برد.

در این بخش نقشه‌ای را که برای بافت تهیه کرده‌اید، بر اساس دانش و سلیقه رنگی خود رنگ‌آمیزی نمایید.

فعالیت کارگاهی

نقشه جاجیم ترسیم شده خود را با مطالعه رنگ‌بندی جاجیمهای یکی از مناطق ایران، رنگ‌آمیزی کنید.

میزان مواد اولیه

الیاف مصرفی یک جاجیم ساده پشمی با ابعاد 50×400 سانتی‌متر را که در هر سانتی‌متر عرض آن ۸ نخ چله باشد، محاسبه کنید و محاسبات و نتیجه را در این کادر بنویسید.

تمرین کنید

با توجه به نقشه‌ای که ترسیم کرده‌اید، مقدار نخ چله مورد نیاز برای بافت جاجیم‌تان را محاسبه کنید.

فعالیت کارگاهی

چله‌کشی بر اساس رنگ‌بندی نقشه

یکی از تفاوت‌های چله‌کشی گلیم و جاجیم در این است که معمولاً برای چله گلیم امکان تعویض نقشه وجود دارد. یعنی می‌توان چندین نقشه با رنگ‌های متفاوت را، مشروط به اینکه تعداد چله آماده شده با تعداد خانه‌های کاغذ شطرنجی برابر باشند، طراحی و ترسیم کرد. اما برای جاجیم از همان بدو چله‌کشی و تصمیم‌گیری برای رنگ‌های چله، طراحی و تعیین رنگ صورت می‌گیرد.

شکل ۱۲- چله‌کشی جاجیم

پخش فیلم

مراحل چله‌کشی

طرح دندان‌موشی را در نظر بگیرید و عملیات چله‌کشی را شروع کنید. با توجه به نقشه‌ای که ترسیم کرده‌اید و بر اساس ابعادی که برای جاجیم در نظر گرفته‌اید، چله‌کشی را آغاز کنید.

بستن کوچی بر اساس طرح

پس از اتمام چله‌کشی نوبت به نصب کوچی می‌رسد.

توجه

در کتاب «چله‌کشی و بافت انواع گلیم» با کاربرد کوچی و طریق نصب آن به طور کامل آشنا شده‌اید.

شکل ۱۳-کوچی‌بندی

برای بافت جاجیم کوچی‌بندی بر اساس طرح انجام می‌شود. به همین منظور جابه‌جایی تارها به ترتیب زیر خواهد بود:

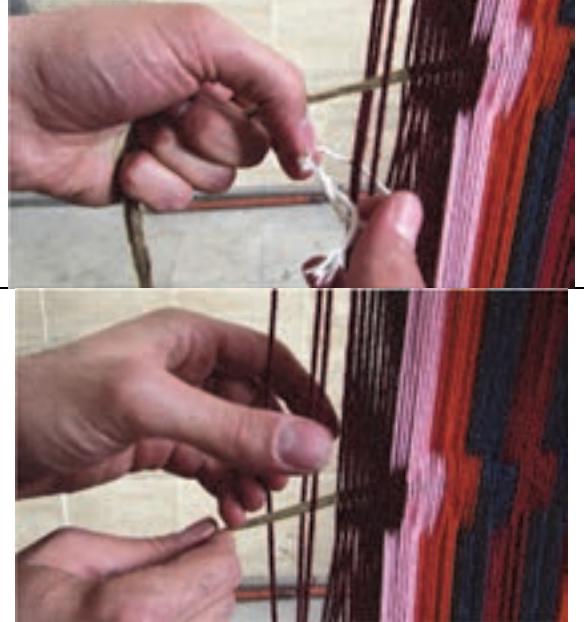
از هر رنگ ۲۰ رشته تار (۱۰ جفت) بر روی دار چله‌کشی می‌شود. برای بستن کوچی لازم است کلیه تارها به صورت منظم زیر و رو شوند. پس از زیر و رو شدن تارها با عبور یک نخ و بستن دو طرف نخ به راست روهای، امکان کوچی‌بندی را فراهم می‌کنیم. در این مرحله نحوه جابه‌جایی تارها نوع دندان‌موشی را معلوم می‌کند.

الف: الگوی دندان‌موشی شماره ۱:

پس از چله‌کشی، از سمت چپ چله‌کشی، ۲ یا ۳ تار رو (بسته به طرحی که ترسیم کرده‌اید)، به طور موقت وارد کار نمی‌شوند. سپس سایر چله‌ها را به ترتیب یکی از زیر و یکی از رو (تا آخر چله‌کشی) زیر و رو

می‌کنیم. پس از زیر و رو کردن تارها، برای حفظ دهانه ایجاد شده یک رشته نخ از میان تارها عبور می‌دهیم. سر انجام تارهای ابتدا که تا این لحظه زیر و رو نشده‌اند، مطابق دهانه به وجود آمده زیر و رو می‌کنیم و در کنار سایر تارها قرار می‌دهیم. با بستن نخ به راست روها شرایط برای کوچی‌بندی مهیا می‌شود.

<p>سوا کردن تعدادی نخ چله بر اساس طرح. فقط نخ‌هایی سوا می‌شوند که جلو دار هستند.</p>		
		
<p>زیر و رو کردن تارها. به ترتیب یک نخ از روی دار و یک نخ از پشت دار.</p>		
		

<p>عبور یک نخ محکم (یک یا چند لای)</p>		
<p>عبور نخ به صورت یکی زیر یکی رو از لابه لای چند تار اول</p>		
<p>بستن دو سر نخ به راست روها</p>		
<p>عبور دادن نخ هاف با زیر و رو کردن تارها</p>		

شکل ۱۴- مراحل آماده کردن تارها برای کوچه بندی

تعدادی از تارهایی را که جلوی دستگاه‌اند برای زیر و رو کردن بقیه نخهای تار موقتاً سوا می‌کنیم. به طور مثال اگر از اولین نخ رنگی چله، ۱۰ نخ را به دور دار تبیده باشیم، ۴، ۳، ۵ یا ۶ نخ را با در نظر گرفتن طرح سوا می‌کنیم. تعداد مورد نظر در پهن یا باریک شدن دندان‌موشی تأثیر دارد.

پخش فیلم

ترتیب چله‌ها بر اساس الگوی شماره ۱ طرح دندان‌موشی

ب: الگوی دندان‌موشی شماره ۲:

دو نخ تار زیر از سمت راست چله‌کشی و دو نخ تار رو از سمت چپ چله‌کشی را موقتاً از چرخه کوچی‌بندی حذف می‌کنیم. سپس یکبار دیگر تارها را زیر و رو می‌کنیم. این‌بار باید دقیقاً اولین نخ زیر با اولین نخ رو (که تا آن به اندازه ۱ نخ فاصله دارند) زیر و رو شوند و این عمل تا آخر چله‌کشی ادامه پیدا می‌کند. حال ۴ نخ ابتدا و انتهای چله‌کشی را مطابق دهانه در کنار سایر تارها قرار می‌دهیم. پس از این کار و با استقرار یک نخ در لابه‌لای تارها، شرایط برای کوچی‌بندی مهیا می‌شود.

پخش فیلم

ترتیب چله‌ها بر اساس الگوی شماره ۲ طرح دندان‌موشی

تنظیم فشار چله

پس از نصب کوچی و استقرار هاف، با پیچ‌های دستگاه، کشش نهایی چله را به منظور تنظیم نهایی چله انجام می‌دهیم.

پخش فیلم

تنظیم و یکدستی چله

تیز
نیز
چیزهای
دستگاه
برای
اعمال

ایمنی و بهداشت

مقدمه

تاکنون از نزدیک بافته شدن جاجیم را دیده‌اید؟ فکر می‌کنید کدام ابزار، عامل ایجاد طرح در جاجیم است؟ به نظر شما اگر در حین بافت جاجیم یکی از نخ‌های چله پاره شود، می‌توان بافت جاجیم را ادامه داد؟

تهیه ماسوره

در تهیه و بافت منسوجات، به ابزاری که نخ پود را به شکلی منظم و منسجم از لابه‌لای تارها عبور می‌دهد «ماسوره» می‌گویند. استفاده از این ابزار در بافت فرش معمول نیست. در بین بافندگان فرش، به چند لا از نخ پود، که منظم در کنار هم قرار داده می‌شوند، ماسوره می‌گویند.

۱- مهار نخ

۲- حرکت نخ به دور انگشت

			
۳- خارج کردن دسته نخ از دور انگشت			
۴- بستن سر ماسوره			
۵- ماسوره آماده			
شكل ۱۷- روش تهیه ماسوره			

تهیه ابزار بافت بر اساس نوع دستگاه

در تولید جاجیم از ابزارهای متعدد و پیچیده استفاده نمی‌شود. در فصل اول این کتاب گفتیم که دار و دستگاه‌های بافت جاجیم عبارت‌اند از دستگاه‌های ساده بافت پارچه، دستگاه‌های (دار) افقی و دستگاه آموزشی (عمودی). هر یک از این سه گروه از دستگاه‌ها برای بافت جاجیم ابزارهایی چون شانه یا کرکیت، ماسوره، پهنانبند و قیچی را طلب می‌کنند. در جاجیمهایی که با دستگاه‌های بافت پارچه تولید می‌شوند، شانه بر روی دستگاه مهار می‌شود، به عبارت دیگر جزئی از دستگاه بافت به شمار می‌رود. انواع مختلفی از شانه با کاربردهای مشابه در دست‌بافت‌های مختلف و فرش‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در مناطق مختلف، نام‌های کلوزار، دفتین، دفه، کرکیت، شانه، پنجه و... ناظر به ابزاری است که کاربرد اصلی آن کوبیدن پود است. آنچه موجب تغییرات ظاهری و فیزیکی این ابزار در مناطق مختلف شده، نوع کاربری و اختلاف مواد اولیه آن است. برای بافت جاجیم استفاده از کرکیت، که خود بر دو نوع است، توصیه می‌شود. کرکیت صاف برای دستگاه‌های افقی و کرکیت عمودی برای دستگاه‌های عمودی (از جمله دستگاه آموزشی) مورد استفاده قرار می‌گیرند. ماسوره به مقداری از پود گفته می‌شود که به صورت منظم به شکل یک کلاف کوچک در می‌آید تا طول نسبتاً زیادی از آن در یک نوبت از لابه‌لای تارها عبور داده شود تا بافت با همان کلاف کوچک ادامه پیدا کند. در دستگاه‌های پارچه بافی، ماسوره ابزاری است که نخ پود به صورت منظم به دور آن پیچیده می‌شود و در قلافی موسوم به ماکو قرار داده می‌شود. پهنانبند ابزاری کمکی برای کنترل کناره‌های جاجیم در حال بافت است که به شکل‌های مختلف وجود دارد. استفاده از آن در بافت ضروری نیست اما بهره‌گیری از آن تأثیر بسزایی در ارتقای کیفیت بافت دارد. قیچی ابزار بُرس است و در مراحل مختلف بافت و تکمیل جاجیم مورد استفاده قرار می‌گیرد.

شکل ۱۸- شانه دستگاه بافت پارچه

شکل ۲۰- ماسوره(ماسوره که نخ به دور آن پیچیده شده، درون ماکو قرار دارد)

شکل ۱۹- کرکیت

آماده‌سازی برای شروع بافت

شروع بافت با یک زیرسازی و بافت مقدماتی موسوم به سربندی انجام می‌پذیرد. برای اجرای سربندی به کلیه تجهیزات و مواد اولیه‌ای که در بافت مورد استفاده‌اند، احتیاج خواهید داشت. لذا پس از حصول اطمینان از وجود نخ مناسب پود، بافتن سربندی را شروع کنید.

سربندی

پیش از اجرای سربندی، نصب کوچی الزامی است.

در کتاب انواع گلیم، با سربندی و روش بافت آن آشنا شدید. اکنون برای بافت جاجیم ساده می‌توانید همان مراحل را طی کنید. برای بافت سربندی جاجیم ساده، اجرای کرباس و ملیله کافی است.

یادآوری

نکته

نکته

برای اجرای سربندی در جاجیم ساده، رفت و برگشت پود بدون اجرای شیرازه انجام می‌شود.

۱- استقرار و عبور پود

۲- کوبیدن پود تؤمن با
کشش

	
	
٣- تغییر دهنۀ بافت با جایه‌جا کردن هاف	
	
٤- عبور مجدد پود بدون شیرازه	

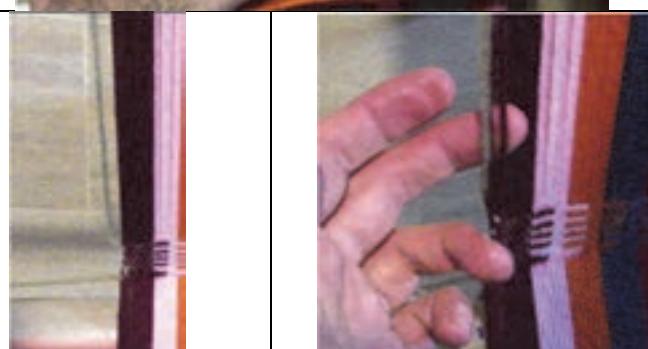
۵- کوپیدن پود

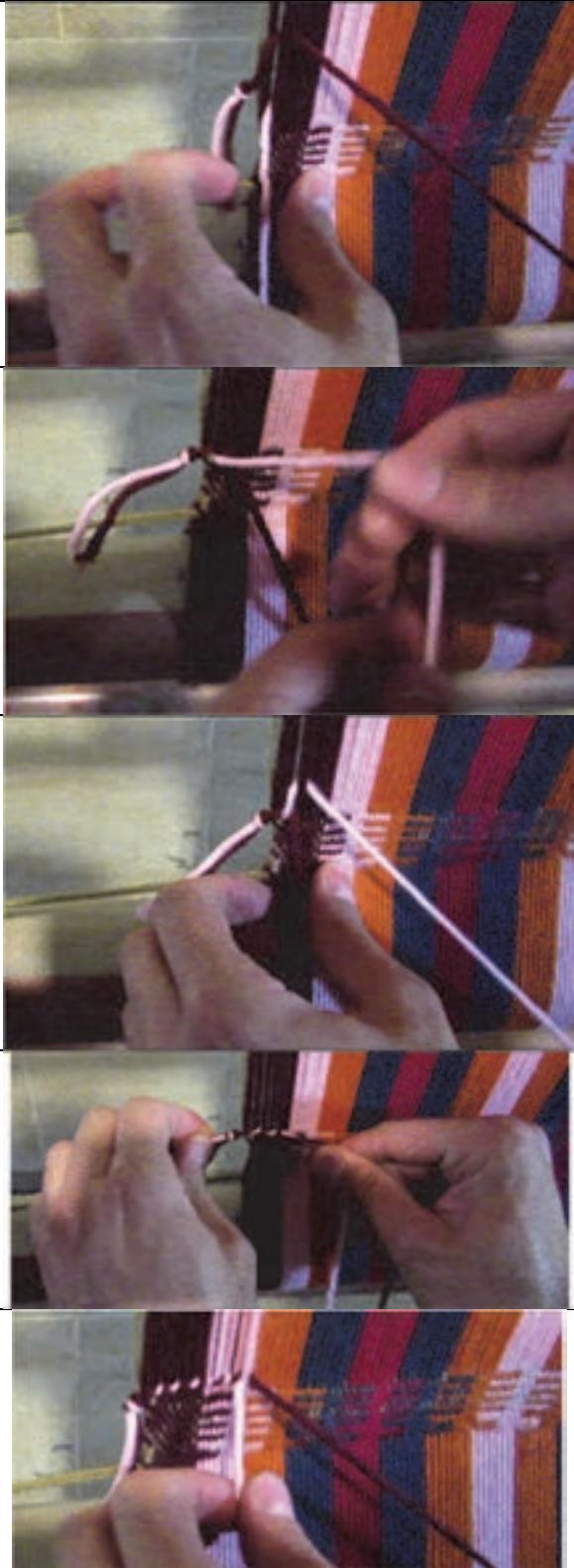
۶- تغییر دهنۀ بافت با
جایه‌جا کردن هاف

۷- نخ پود در کنار تار نگه
داشته می‌شود.

<p>۸- دو رشته نخ رنگی. هم ضخامت با چله. طول هر یک از این دو نخ باید کمتر از دو برابر پهنهای حاجیم باشد.</p>		
<p>۹- گره</p>		
<p>۱۰- اجرای ملیله</p>		

نکته

کرکیت دارای تیغه‌های موازی است و به کارگیری آن، باید مستقیم و عمود بر چله‌ها باشد.

نکته

کرکیت و دفتین دو تفاوت عمدی دارند. وزن نسبتاً زیاد کرکیت و وزن بالتبه سبک دفتین کاربرد هر یک از این دو ابزار را از یکدیگر مشخص و متمایز کرده است. همچنین زاویه تیغه‌های هر یک از این دو ابزار در به کارگیری آنها مؤثر بوده است. تیغه‌های ناموازی دفتین برای کوبیدن پودهای مواج و تیغه‌های موازی کرکیت برای کوبیدن پودهای مستقیم مناسب‌ترند.

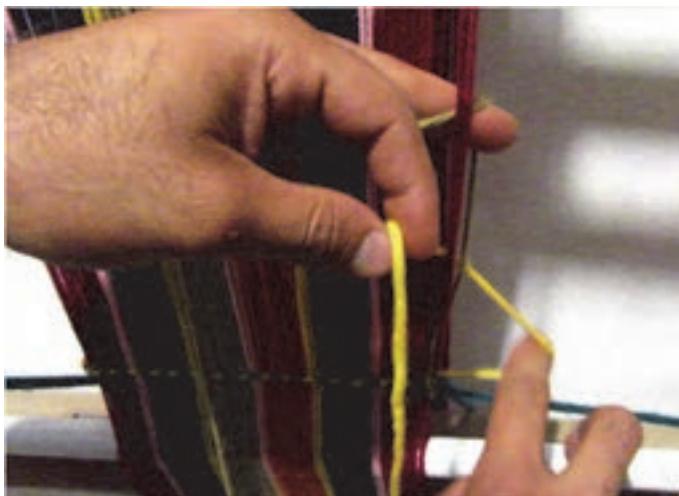
عبور و استقرار پود

پخش فیلم

پوددهی و کوبیدن پود جاجیم

پوددهی دارای دو روش عمدی است. برخی از دستبافته‌ها از نظر پوددهی، پود مستقیم و برخی دیگر پود مواج‌اند. جاجیم‌ها از نوع پود مستقیم‌اند. یکی از مراحلی که در روند پود دهی جاجیم مهم و اساسی است، برگشت پود در میان تارهاست. دستبافته‌هایی که در گروه فرش‌ها قرار می‌گیرند (مثل گلیم‌ها و قالی‌ها) دارای عنصری موسوم به شیرازه‌اند. برای ایجاد شیرازه توسط پود لازم است لاقل یک بار پود را به دور تارهای کناری بپیچانیم. در بسیاری از جاجیم‌ها، بهخصوص جاجیم‌های ساده، در هنگام عبور دوباره پود، نیازی به پیچاندن پود به دور تارهای کناری نیست. گرچه اغلب جاجیم‌های قشقایی و بختیاری دارای شیرازه‌اند.

شکل ۲۱- پوددهی جاجیم ساده

نکته

در حین بافت بسیاری از جاجیم‌های عریض، شیرازه پیچی نیز انجام می‌شود.

کنترل کیفیت جاجیم

بحث کنید

در هنگام بافتن جاجیم لازم است ضربات کرکیت را با انرژی و نیروی یکسان وارد نماییم. چنانچه کوبیدن کرکیت یکنواخت نباشد چه اشکالاتی در جاجیم به وجود می‌آید. با مشورت با همکلاسی‌هایتان و ارائه جواب‌ها در کلاس، بهترین و کامل‌ترین جواب را در اینجا بنویسید.

شکل ۲۲- کوبیدن پود در هنگام بافت

در موقع بافتن جاجیم لازم است پود تحت فشار کششی کوبیده شود تا لابه‌لای تارها پنهان گردد. کشیدن پود به جمع‌شدگی کناره‌های جاجیم منجر می‌شود.

توجه

برای کنترل کناره‌های جاجیم می‌توانید از ابزاری موسوم به «پهنا بند» استفاده کنید. با این ابزار در همین کتاب و در بخش بافت زیلو آشنا شدید.

توجه

برای کسب مهارت در بافت جاجیم ساده، از پهنانبند استفاده نکنید.

یادآوری

پوددهی در جاجیم با گلیم تفاوت اساسی دارد. در بافت گلیم، نباید پود را با کشش زیاد عبور داد. در غیر این صورت نخهای چله نمایان می‌شوند.

پرسش کلاسی

- ۱- در هنگام بافت جاجیم، کشش پود چه اشکالاتی به وجود می‌آورد؟ پاسخ هایتان را، پس از بحث در کلاس، در اینجا بنویسید.
- ۲- برای پیشگیری از وقوع این اشکالات چه راه حل‌هایی را پیشنهاد می‌کنید؟

با پیشروی بافت، به مرور تارها سفت و سفت‌تر می‌شوند. پس از کشیده شدن بیش از حد تارها امکان پارگی در نخها وجود خواهد داشت. بنابراین پس از بافته شدن اندازه‌ای از بافت، پیچ‌های تنظیم کشش را مقداری باز می‌کنیم تا از فشار کششی اضافی چله‌ها کاسته شود.

سربندي انتهای بافت

یادآوری

سربندي را در فصل قبل و کتاب چله کشی و بافت انواع گلیم آموختید و با اجزای آن آشنا شدید.

کار گروهی

در مورد اجزای تزیینی، که در سربندی امکان اجرا دارند، با همکلاسی‌هایتان مشورت کنید و به دلخواه چند نمونه از آنها را در سربندی انتهای جاجیم تان اجرا کنید.

بحث کنید

آیا در سربندی امکان الحق پر ز وجود دارد؟ در مورد شیوه اجرای آن در کلاس بحث و بررسی کنید و اجرای پر ز را مورد آزمون قرار دهید.

جداسازی جاجیم از دستگاه

پرسش کلاسی

چرا هنگام بریدن چله‌ها، تارها را دسته دسته برش می‌دهیم؟

جداسازی جاجیم از دستگاه طی چند مرحله صورت می‌گیرد.

مراحل جداسازی جاجیم، همچون جداسازی گلیم بافته شده از روی دار است. در کتاب «چله‌کشی و بافت انواع گلیم» با کلیه مراحل آشنا شده‌اید.

توجه

- برای استفاده از قیچی به دو نکته مهم باید توجه کنید:
- ۱- در حین استفاده از قیچی مراقب انگشتان دست خود باشید.
  - ۲- در هنگام بریدن چله، مراقب باشید تا به جاجیم آسیب نرسد.

ایمنی و بهداشت

دوخت

فیلم بریدن جاجیم

پخش فیلم

شکل ۲۳- برش جاجیم

پس از بافته شدن یک تخته جاجیم با طول زیاد و جداسازی آن از دستگاه، یک مرحله تکمیلی به شرح ذیل وجود دارد:

- ۱- برش جاجیم بافته شده به قطعات مساوی؛
- ۲- کنار هم قرار دادن قطعات بریده شده؛
- ۳- دوخت قطعات جاجیم.

فیلم دوختن تکه‌های جاجیم

پخش فیلم

در هنگام بریدن جاجیم، دوخت و سردوزی آن، باید مراقب دست‌ها و انگشتانتان باشید.

شکل ۲۴- روش دوختن جاجیم

پس از دوخت، جاجیم دوخته شده را سردوزی می‌کنیم.

اجرای دوخت ساده

ارزشیابی شایستگی «بافت حاجیم ساده»

شرح کار:

انجام تنظیمات دستگاه بافت - چله‌کشی متراکم به عرض ۵۰ سانتیمتر و به تعداد ۲۵۰ چله بر اساس نقشه - کوچی بندی بر اساس نوع جابجایی تارها - اجرای سربندی و پوددهی - بافتن حاجیم با رعایت اصول فنی و بدون اشکال - جداسازی حاجیم بافته شده از دستگاه - بریدن حاجیم و تقسیم آن به قطعات یکسان - دوختن لبه‌های قطعات حاجیم به یکدیگر - سردوزی

استاندارد عملکرد:

پودکشی و نقش‌اندازی حاجیم بر اساس نقشه و جداسازی و دوخت آنها به یکدیگر
شاخص‌ها:

سربندي ابتدائي بافت - اجرای پودکشی بدون جمع کردن کناره و بدون بالازدگي و پايين زدگي حاجيم - برش يكناخت و تقسيم صحيح حاجيم به چند تكه - دوخت يكناخت لبه‌های تکه‌های حاجیم - سردوزی

شرایط انجام کار و ابزار و تجهیزات:

- شرایط:

مکان: کارگاه بافت

زمان: ۲۷۰ دقیقه

- ابزار و تجهیزات:

آچار فرانسه، تراز، دستگاه آموزشی بافت حاجیم ، سوزن شماره ۱ ، قیچی تخت، متر پارچه‌ای، کرکیت نخ چه رنگی دارای ضخامت یکسان، نخ نازک محکم برای دوخت لبه‌های حاجیم

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	چله کشی با کشش یکسان بر اساس نقشه	۲	
۲	سربندي و پوددهی بر اساس نقشه	۲	
۳	بافتن حاجیم با رعایت اصول فنی و بدون اشکال	۲	
۴	جداسازی حاجیم با رعایت اصول فنی و بدون اشکال	۱	
۵	برش و دوخت لبه‌های قطعات نوار حاجیم به یکدیگر و سردوزی آنها	۲	
	شایستگی‌های غیر فنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیستمحیطی و نگرش: مدیریت زمان، مدیریت مواد و تجهیزات	۲	
	میانگین نمرات	*	

* حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی، ۲ است.

